

Notes sobre la ficció especulativa

La ciència-ficció, lluny de ser un gènere de mer entreteniment, obre vies de reflexió i crítica: escolta el present per pensar el futur, busca noves maneres d'explicar el món i qüestiona els mecanismes del poder. Explorant tot el potencial de la imaginació i situant-se en el punt de vista de l'altre, apunta al cor del que significa escriure.

Per **Pol Guasch**

Em diuen: escriu un article sobre ciència-ficció. Deu ser perquè la meua darrera publicació, *Napalm al cor* (Anagrama, 2021), ha estat qualificada com una distopia o com una novel·la que proposa una ciència-ficció del passat —oxímoron aparent per a alguns, però descripció acurada, a parer meu, de les potencialitats del gènere—. Ja se sap que abans de la bala ve l'objectiu, i abans del tret, la punteria, i que l'etiqueta constreny i no eixampla, però més encara si parlem de ficció especulativa —on caben fantasies, utopies, històries alternatives...—, perquè tot el que envolta el concepte pretén transcendir la categoria i no encallar-se en la definició exacta. Comencem.

Se sap que la novel·la de gènere s'associa amb l'entreteniment, i l'entreteniment amb la banalitat. És per això que escriure novel·la de gènere —més aviat: novel·la que tingui un matís de gènere o que hi flirtegi— és una acció que es compara sovint amb la creació del *panem et circenses* de les paraules, com si allò que s'escapa del mirall referencial —ai, Stendhal, quan escrivies a *El roig i el negre* que la novel·la és un mirall que posem al camí!— fos una deformitat que no vol parlar del món, sinó fugir-ne. Caldria capgirar-ho tot per confirmar que, com explica Rodoreda al pròleg de *Mirall trencat*, «Una novel·la és un mirall. Què és un mirall? L'aigua és un mirall. Narcís ho sabia. Ho sap

«Escriure és especular, transitar cap a altres punts de vista.»

la lluna i ho sap el salze. Tot el mar és un mirall». Així és: espill d'onades, oposant la calma de les profunditats a les ones que deformen, que desfan.

Escriure és especular, transitar cap a altres punts de vista. I dic això pensant en el marc que aquí ens ocupa, que és el de la ciència-ficció i que, com anirem veient, és pal de paller d'altres qüestions que van al moll de l'os del que significa escriure i llegir; és a dir, crear i viure. Escriure és especular i transitar perquè significa escollir un punt de vista i dur-lo fins al final: podem escriure des d'allò que no som i podem escriure sobre allò que no sabem; altrament, la literatura no seria camp de cultiu, sinó clivella àrida. Tot depèn, exactament, de com ho fem. La ciència-ficció permet insistir en la diferència entre l'especulació i l'apropiació: no vol, en última instància, totemitzar una experiència fenomenològica desconeguda. El que pretén, de fet, és obrir el camp de la imaginació en totes les seves possibilitats. Molta ciència-ficció resulta incòmoda perquè renuncia als mecanismes tradicionals i referencials de representació que universalitzen i antropomorfitzen la diferència: el text esdevé, aleshores, una altra tecnologia humana al servei de la colonització del pensament únic. Del pensament humà. Molta ciència-ficció resulta incòmoda perquè no vol ser allò de què parla i no es vol fondre amb allò que representa. Quines altres aproximacions moleculars, vitals, ens queden encara per descobrir a través del text? I després: quines parts del món ens queden encara per veure a través d'aquestes altres aproximacions?

Cal mirar per veure, i les coses no s'apareixen si un no les cerca. El procés de trobar el món silenciós —més aviat silenciós, que vol dir recobert de sotabosc i líquens de paraules petrificades i d'idees comunes— pot ser, com diuen Haraway i tantes d'altres, un moment de *joy*, això és, d'alegria i creativitat, de trobada i descobriment, de festa i comunitat. Heus aquí una primera aproximació diferencial al fet d'escriure des de la ficció especulativa: la potència contra el raciocini, l'exploració contra la seriositat, la intensitat contra la simplificació. Representar els vincles que encara no tenim és apostar, primer de tot, per

un acte d'escolta. Ciència-ficció és escolta. I ho podem dir amb certesa perquè molts anys després de la publicació d'una novel·la de gènere sempre ve allò de «ja ho va preveure», «ho va endevinar», quan, el que volem dir, de fet, és que aquell autor va ser capaç d'escoltar el món d'avui per pensar el món de demà i va ser capaç de representar la paraula nova enterrada al sotabosc per assenyalar allò que no era evident, que no era palpable.

Una periodista pregunta a Ursula K. Le Guin quin tipus d'escriptora és. El que cerca és que expliciti la categoria, que posi una etiqueta al seu ofici. Però ella, més llesta que la fam, diu que és una *story teller*, que escriu històries, i això és ben bé el que exposa Donna Haraway quan defineix la ciència-ficció: *story telling* i *fact telling*, el còctel graduat entre imaginació i fets. El que afirmen tant Le Guin com Haraway, contra la codificació de la paraula única, és que es tracta de ficció especulativa, sí, però no només (perquè) explica històries, sinó perquè no renuncia als fets immediats, concrets, rellevants del present. Espai de transició i bifurcació de tots els camins, heus aquí una altra aproximació diferencial al fet d'escriure des d'aquesta perspectiva. És admirable l'honestedat amb què Le Guin i Haraway, com a paradigma d'una llarga corrua d'autores que encapçalaria amb Octavia Butler, exposen la consciència de la tasca que fan: no parlen d'altres mons, sinó d'altres maneres de *dir* el seu món —de veure'l, mirar-lo, habitar-lo—. Tercer pilar: la representació de la ficció especulativa no limita el món; el que pretén és esbotzar-ne les costures per pensar-lo altrament.

Si insistim a parlar de potències i possibilitats, també caldria esmentar la recerca cap a la creació de multiplicitat de consciències, a partir del convenciment que multiplicar-se implica irradiar la *connectedness* (Haraway, un altre cop), que traduirem per *connectivitat*, però que no és altra cosa que la possibilitat de trencar la lògica automatitzada de l'època algorítmica en favor del condicional que tot ho ensorra. *Connectivitat* també és instal·lar-se en l'àmbit del condicional, fer del «i si» una crossa latent en tota escriptura que atura el significat automàtic amb la pregunta especulativa. Una de les grans estratègies que diverses

Ursula K. Le Guin, escriptora estatunidenca coneguda sobretot per les seves novel·les de ciència-ficció. Fotografia de Brian Drake per a *The Times* (1985).

d'aquestes escriptores estilen en els seus llibres és la trobada amb l'altre, que irromp la normativitat d'un món automàtic, codificat, instal·lat en l'afirmació, perquè no deixa espai a la pregunta. Un exemple interessant és el de *Kindred*, d'Octavia Butler, en què la protagonista viatja en el temps, des dels anys setanta a Califòrnia fins a la Guerra Civil Americana, per descobrir les seves arrels a les plantacions del sud, deixar de ser una dona lliure i esdevenir una esclava: en aquesta novel·la, l'altre no és l'alienígena cuirassat que es relaciona sovint amb aquest gènere literari, sinó que s'hi ha tornat ella mateixa en un temps i un espai diferents.

Segons Haraway, si amb la crítica n'hi hagués prou, ja hauríem liquidat el capitalisme. Voldria anar arribant al final del camí amb aquesta sentència. En desemmascarar aquesta insuficiència metodològica, s'exposa una de les altres potències de la ficció especulativa: especular és, en si mateix, un acte propositiu. No es tracta de cercar de-càlegs ni de redactar manuals —sigui com sigui, cal evitar de caure en els mateixos paranys que s'han denunciat—, ni es tracta d'arribar a solucions miraculoses: posar paraules no és sinònim de trobar solucions fàcils. La cièn-

cia-ficció especula perquè no resol. Negar el relat únic, heroic, i apostar per la polifonia, com fan tantes escriptores, és una esmena productiva, que crea, que inventa, que significa. Especular no vol dir descriure amb precisió quin és el món que desitgem, sinó, més aviat, partir de la consciència que aquesta fita no és la desitjada, no és el destí. La ficció especulativa no vol treballar amb les eines de l'amo, que diria Audre Lorde: pretén esforçar-se amb unes altres normes, unes noves lleis.

Potser per això és bo recordar la idea que Perejaume assenyala a *Paraules locals*, quan diu, tot pensant en l'exemple del femer, que crear i viure no és durar. En l'acostament que la ficció especulativa proposa, la memòria no és l'últim esglaó d'un altar sagrat que no pot ser modificat. Al contrari, necessita ser oblidada perquè es puguin esborrar les seves traces de domini i les petjades de poder. Amb el retrovisor que observa el passat i que permet no donar l'esquena al futur, no durar vol dir obrir la possibilitat que una nova deu brolli. Crec que aquest és el gest últim i primer de la ciència-ficció que m'interessa: recuperar per reconvertir, mantenir l'equilibri en la corda fluixa que critica i gosa, que viu i mor en cada paraula. ●

Imatge de la pàgina 2: *Robot humanoide*. Freepng.es.